

УДК 378(460)

**ДИДАКТИЧНА ГРА (ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ) ЯК ЗАСІБ
АКТИВІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

кандидат педагогічних наук, Пивовар Ю. О.

e-mail: yuliyaryvovar@gmail.com

Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди

У статті з'ясовано й уточнено педагогічні умови використання дидактичних ігор на уроках з іноземної мови як засобу розвитку мотивації та когнітивних здібностей молодших школярів. Зокрема проаналізовано наукові погляди відомих учених на дидактичну потужність гри у процесі навчання в молодшій школі та можливості їх інтерпретації у відповідності до основних засад концепції Нової української школи. Окрема увага звертається до шляхів формування як класичних компетентностей (комунікативної, пізнавальної тощо), так і нових, сучасних умінь, що створюють усебічно розвинену особистість, – ініціативність та підприємливість, спілкування іноземними мовами, економічна грамотність, прагнення до самовираження та інші. З'ясовано, що саме в тому віці, коли молодший школяр проходить основні стадії особистісного розвитку, дидактична гра здатна створити сприятливі умови для цього, а на уроці іноземної мови допомогти подолати бар'єр у спілкуванні.

Ключові слова: дидактична гра; комунікативна компетенція; когнітивний розвиток; іноземні мови; Нова українська школа.

Кандидат педагогических наук, Пивовар Ю. А. Дидактическая игра (на иностранном языке) как способ активизации когнитивной

составляющей коммуникативной компетентности младших школьников / Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, Украина, Харьков

В статье уточняются педагогические условия использования дидактических игр на уроке иностранного языка как средства развития мотивации и когнитивных способностей младших школьников. В частности проанализированы научные взгляды известных ученых на дидактический потенциал игры в процессе обучения в младшей школе и возможности их интерпретации в соответствии с принципами концепции Новой украинской школы. Особое внимание обращается пути формирования как классических компетентностей (коммуникативной, познавательной и т.д.), так и новых, современных умений, формирующих всесторонне развитую личность, - инициативность и предприимчивость, общение на иностранном языке, экономическая грамотность, стремление к самовыражению и другие. Выяснено, что именно в возрасте, когда младший школьник проходит основные стадии личностного развития, дидактическая игра способна создать благоприятные условия для этого, а на уроке иностранного языка помочь преодолеть барьер в общении.

Ключевые слова: дидактическая игра; коммуникативная компетентность; когнитивное развитие; иностранные языки; Новая украинская школа.

Y. Pyvovar, PhD in Pedagogical Sciences, Didactic games (in a foreign language) as means of activation of the cognitive component of the communicative competence of the junior pupils / H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, Kharkiv

The article touches upon the issue of the pedagogical terms of use of didactic games in classes in foreign languages as means of motivation

development and cognition of the junior pupils. It gives a detailed analysis of the scientific perspectives of famous scientists on the didactic power of the game in the educational process in the primary school and their interpretability according to main provisions of the concept of the New Ukrainian School, which main motive is childcentrism in teaching. The central challenge of the New Ukrainian School is realization of main public obligations by teachers and targeting the research of forms, teaching approaches, methods, establishing author programs, diversification of the teaching technologies. Much attention is given to the ways of forming of both classic competences (communicative, cognitive etc.) and new, modern abilities, that create all-round developed personality: leadership, enterprise, foreign language communication, economic literacy, striving on self-expression in education and culture, technical, natural, intercultural, informational, civil-society competence etc. It is investigated that exactly in the age when the primary school student goes through the major phases of personal development, the didactic game is able to create enabling environment for this and to help to overcome the communication barrier in foreign language class. It is spoken in detail about the value of paying attention to the development of the cognitive component of the communicative competence as soon as possible, because a child should know how to take interest in knowledge and to aim for knowledge, which happens through the game. The following conclusions are drawn: the game is called a specific socialization school for children, because on the one hand it is a manifestation of culture of conduct, culture of communication, raising children outside of the game, and on the other hand interesting content of games, representation of teamwork, noble deeds promotes the development of friendship and it's used to bind the group. Such unity of gaming and real interactions helps to establish the

moral rectitude of the children's behavior. Didactic games develop children's speech skills, enrich and form mental lexicon.

Key words: didactic games; communicative competence; cognition; foreign languages; New Ukrainian School.

Вступ. На думку К. Д. Ушинського, «велику послугу справі виховання здійснив би той педагог, який би в подробицях дослідив якомога більше дитячих ігор і, випробувавши їх на практиці, проаналізував їх вплив на дитячі натури» [1, с. 284-291]. Ігри на заняттях у школі є за своєю природою, функцією та метою дидактичними, що покликані розвивати в молодших школярів мотивацію до власного розвитку, до пізнання світу, зокрема, через знайомство з іноземними мовами, та формувати стійкий інтерес дітей до матеріалу уроків. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. Когнітивний розвиток – це запорука формування базової фахової компетентності школяра, що є можливим за умови виникнення бажання отримувати нові знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Принципи організації навчання за концепцією Нової української школи привернули до себе увагу багатьох теоретиків і практиків у галузі педагогіки, психології та дидактики. Окремі питання розвитку когнітивної складової навчання молодших школярів потрапили у фокус наукових розвідок О. Гнатюк [2] та С. Гончаренко [2] та ін., зокрема її формуванню на уроках з іноземної мови присвячено низку праць з методики Р. Віке [3], Я. Король [4], О. Трифонової [5] та ін. Але комплексного дослідження феномену когнітивного розвитку саме засобами дидактичної гри іноземною мовою в українському науковому просторі ще немає, що надає цій науковій розвідці актуальності.

Формулювання мети статті та завдань. Стаття має за мету розглянути в комплексі зазначені питання та обґрунтувати методико-педагогічні умови використання дидактичної гри на уроках іноземної мови (на прикладі німецької) задля сприяння когнітивному розвитку молодших школярів. Основні завдання полягають у вивченні відповідності такого роду ігор принципам Нової української школи та у з'ясуванні доречності їх інтеграції до змісту навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Звернімося до історії створення концепції Нової української школи: з 2018 – 2019 навчального року усі перші класи навчаються за концепцією, яка стала вираженням реформи початкової школи в Україні.

Завдання Нової української школи полягає, насамперед, в усвідомленні вчителями головних суспільних завдань та націлює на пошук форм, навчальних підходів, методів, розробки авторських програм, урізноманітнення технік проведення уроків [6]. Метою концепції НУШ є всебічний розвиток дитини, її нахилів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових особливостей. Згідно поставлених завдань, оновленої навчальної програми, всі педагогічні методи, досвід, практика повинна бути спрямовані на розвиток й удосконалення усіх сутнісних сил особистості школяра, на що зокрема, наголошують у своїх дослідженнях сучасні науковці О. Гнатюк та С. Гончаренко [2, 6].

Сучасний контекст шкільної іншомовної освіти виражає новий погляд на взаємозв'язок освіти та культури, створення мовного середовища для школярів. Методи вивчення іноземної мови у першому та другому класі базуються на дитиноцентричному, компетентнісному, діяльнісному підходах у поєднанні із засобами, спрямованими на здобуття очікуваних освітніх результатів. Європейський шлях розвитку українського суспільства ставить перед

учителем іноземної мови нову мету – розширювати світогляд людини, здатної до інновацій, яка прагне розвитку та готова пізнавати світ навколо себе всіма відчуттями й кількома мовами.

На етапі знайомства з іноземною мовою закладаються основи комунікативної компетенції молодших школярів. Для цього потрібен час, тому що учні повинні з перших кроків ознайомитися з мовою, що вивчають, як засобом спілкування. Щоб закласти основи кожного з видів мовленнєвої діяльності, необхідно накопичити мовні засоби, щоб забезпечити їх функціонування на елементарному комунікативному рівні, а також якомога раніше звертати увагу на розвиток когнітивної складової комунікативної компетентності, оскільки дитина має вміти цікавитися та прагнути до знань.

Концепцією НУШ наголошується важливість урахування вікових чинників процесу вивчення іноземної мови. Викладачам потрібно бути уважними до фізіологічних, когнітивних та афективних аспектів кожної вікової категорії під час розробки та практичного застосування робочих програм з іноземних мов у навчальних закладах різних ступенів.

Питання про те, як впливає вік людини на результати вивчення іноземних мов уже неодноразово обговорювались протягом декількох десятиліть. Один з найважливіших аспектів досліджень, присвячених опануванню іноземних мов, є низка питань щодо відмінностей між дітьми і дорослими у вивченні. У дитячих групах вихователі використовують більшу кількість різнопланових ігрових вправ, навчальних пісень.

Гра – це своєрідна школа соціалізації дитини. З одного боку, в грі проявляється культура поведінки, культура спілкування, виховання дітей поза грою. З іншого боку, цікавий зміст ігор, зображення колективної праці, шляхетних вчинків, сприяє розвитку дружніх

почуттів, згуртовує дітей. Така єдність ігрових і реальних відносин допомагає створити моральну спрямованість поведінки дітей, допомагає їм вчитися невимушено й легко.

Кожній грі властива значуща для дитини мета. Навіть найпростіші ігри-дії з предметами мають певну мету (з машинкою, звірятком тощо). Чим менша дитина, тим більш наслідувальними є її ігрові дії. Поступово зростає рівень усвідомленості дітей у грі. Домовляючись про тему, зміст гри, розподіляючи ролі, вони планують свою діяльність, що надає грі свідомого характеру.

За допомогою дидактичних ігор діти привчаються самостійно мислити, використовувати отримані знання в різних умовах згідно з поставленим завданням. Дидактичні ігри ставлять перед дітьми завдання раціонально використовувати наявні знання в розумових операціях: знаходити характерні ознаки в предметах і явищах навколишнього світу, порівнювати, групувати, класифікувати предмети за певними ознаками, робити правильні висновки, узагальнення. Активність дитячого мислення є головною передумовою свідомого ставлення до придбання твердих, глибоких знань, встановлення розумних відносин у колективі.

Дидактичні ігри розвивають мовленнєві здібності дітей, збагачують та активізують їх словниковий запас, формують ментальний лексикон, розвивається вміння правильно висловлювати свої думки. Дидактичні завдання багатьох ігор іноземною мовою полягають у тому, щоб навчити дітей цікавитися культурою та мовою інших країн, розпізнавати емоції, правильно реагувати на них та прагнути навчитися в іншого народу. У процесі гри розвиток мислення й мови здійснюється в нерозривному зв'язку. У ході гри в дітей розвивається здатність аргументувати свої твердження [3].

У дошкільнят формуються моральні уявлення про дбайливе ставлення до оточуючих їх предметів, іграшок як продуктів праці дорослих, про норми поведінки, про взаємини з однолітками і дорослими, про позитивні і негативні якості особистості. Цікаво, що німецькі педагоги частіше використовують поняття «мовна гра», ніж дидактична, в такий спосіб підкреслюючи її лінгвістичну потужність. На цьому наголошує Р. Віке [3].

Особлива роль у вихованні моральних якостей особистості дитини належить змісту і правил гри. У роботі з дітьми молодшого віку основним змістом дидактичних ігор є засвоєння дітьми культурно-гігієнічних навичок, культури поведінки, щоб у них розвивалися позитивні ігрові взаємини – тобто формувалася засади здорової комунікативної компетентності.

Як зазначає Я. Король [4], дидактичні ігри формують у дітей повагу до працюючої людини, викликають інтерес до праці дорослих, бажання самим трудитися. У процесі гри «діти засвоюють знання про те, які машини допомагають людям у будівництві будинку, у дітей пробуджується інтерес до людей цих професій, з'являється бажання грати у будівництво будинків, мостів, залізниці та ін.» [4]. І хоча авторка у своїй роботі спиралася на дидактичний потенціал ігор на уроках математики, зважаючи на заміну загального вектора виховання за формулою НУШ – усебічний розвиток – можна з легкістю інтерпретувати її досягнення в контекст навчання дітей іноземних мов.

Багаторічний досвід роботи з дітьми та власні спостереження студентів під час практики доводять, що діти, які посилено вивчають іноземні мови, набагато більш зосереджені, уважні, терплячі і кмітливі, ніж їхні однолітки, які не захоплюються вивченням іноземних мов.

Звертаючись до класифікацій ігор відомими педагогами та психологами, слід знову згадати підхід німецького науковця Р. Віке [3], який поділяв ігри на індивідуальні (за задумом дитини) та соціальні (спільні з іншими), спираючись на положення теорії конвергенції про необхідність розвивати внутрішні сили дитини, її здібності й одночасно враховувати вплив середовища, в якому вона перебуває. На його погляд, зовнішній фактор (соціальне оточення) дає лише матеріал для гри, вибір якої дитина здійснює інстинктивно. У контексті вищезгаданого можна стверджувати, що Нова українська школа покликана спрямовувати ці інстинкти, розвиваючи когнітивні навички дитини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дидактична гра – це один з важливих у педагогічній практиці й теорії засобів для розширення, поглиблення й закріплення знань та розвитку когнітивних функцій загалом, але особливої уваги вимагає саме розвиток молодшого школяра, оскільки в початковій школі закладаються основи формування особистості в національному та загальноєвропейському громадянському контексті. До кола перспективних наукових розвідок належить подальший аналіз нейродидактичних тактик та стратегій когнітивного розвитку дитини в грі у школі та в позашкільному середовищі.

Література:

1. Сухомлинська, О.В. (2005). *Ушинський Костянтин Дмитрович. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посібник для студентів ВНЗ: у 2 кн.* Київ: Либідь, 284-292.
2. Гнатюк, О.В., Гончаренко, С.А., Кондратенко, Л.О. та Манилова, Л.М. (2012). *Можливості когнітивного розвитку дітей у процесі вивчення валеології. Становлення сучасної парадигми психологічної*

діагностики когнітивного розвитку учнів. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 118-131.

3. Wicke, R. (2004). *Aktiv und kreativ lernen*. München: Max Hueber Verlag.

4. Король, Я. О. (2020). *Дидактична гра як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики*. Vseosvita [Vseosvita], <<https://vseosvita.ua/library/didakticna-gra-ak-zasib-aktivizacii-piznavalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-na-urokah-matematiki-21537.html>>. (2020, вересень, 15).

5. Трифонова, О. С. (2012). Дидактична гра у формуванні мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 7-8, 245-253.

6. Гончаренко, Л. О. (2020). *Ключові компетентності учня початкової школи*. Pedrada [Pedrada], <<https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnya-pochatkovo-shkoli-chek-1st-dlya-vchitelya>>. [in Ukrainian]. (2020, вересень, 15).

References:

1. Sukhomlyns'ka, O. V. (2005). *Ushyns'kyi Kostyantyn Dmytrovych. Ukrayins'ka pedahohika v personaliyakh: navch. posibnyk dlya studentiv VNZ: u 2 kn.* Kyiv, Lybid', 284-292 [in Ukrainian].

2. Hnatyuk, O.V., Honcharenko, S.A., Kondratenko, L.O. ta Manylova, L.M. (2012). *Mozhlyvosti kohnityvnoho rozvytku ditey u protsesi vyvchennya valeolohiyi. Stanovlennya suchasnoyi paradyhmy psykholohichnoyi diahnostyky kohnityvnoho rozvytku uchniv*. Kirovohrad, Imeks-LTD, 118-131. [in Ukrainian].

3. Wicke, R. (2004). *Aktiv und kreativ lernen*. München, Max Hueber Verlag. [in German].
4. Korol', Y. O. (2020). Dydaktychna hra yak zasib aktyvizatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti molodshykh shkolyariv na urokakh matematyky. *Vseosvita* [Vseosvita]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/didacticna-gra-ak-zasib-aktivizacii-piznavalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-na-urokah-matematiki-21537.html>. [in Ukrainian]. (2020, September, 15).
5. Tryfonova, O. S. (2012). Dydaktychna hra u formuvanni movlennyevoyi osobystosti ditey starshoho doshkil'noho viku. *Naukovyy visnyk Pivdennoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns'koho*, 7-8, 245-253. [in Ukrainian].
6. Honcharenko, L. O. (2020). Klyuchovi kompetentnosti uchnya pochatkovoyi shkoly. *Pedrada* [Pedrada]. Retrieved from <https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnya-pochatkovo-shkoli-chek-lst-dlya-vchitelya>. [in Ukrainian]. (2020, September, 15).